

Asio otus (in de Zaanstreek)

Een uittreksel uit het werkstuk dat de schrijver inzond ter beoordeling voor de J. A. Nijkampprijs. Dit werkstuk kreeg van de jury een eervolle vermelding.

I. De broedtijd

Waarnemingen van de broedende ransuilen heb ik voornamelijk in de Twiskepolder gedaan. Deze polder ligt tussen Oostzaan en Landsmeer en staat op de nominatie om te verdwijnen. Dat is inmiddels helaas al gedeeltelijk geschied door het in gebruik nemen van een sportveldencomplex.

Andere plaatsen, waar ransuilen in de Zaanstreek broeden, zijn (waren) Zwet (Baanakkers), Wijde Wormer (Natuurbad) en Noorderveen. Waarschijnlijk zijn er nog wel meer plaatsen, zoals b.v. kerkhoven en boomgroepen bij boerderijen, maar deze zijn niet geregistreerd.

Het Twiske is (was) een groot rietmoeras. De uilen broedden in de hogere gedeelten. De *Sambucus nigra* was veruit 't populairst, alhoewel er ook nesten zaten in andere boom- en/of struiksoorten.

Ze nestelden zowel in boomgroepen als in solitaire bomen. Ook heb ik een nest op de grond gevonden, dit lag op een hooggelegen zandheugel.

Laat ik, voordat een overzicht volgt met broedgevallen, de balts even aantippen. De balts van de ransuil speelt zich hoofdzakelijk 's nachts af. We kunnen dus zonder meer zeggen, dat het beestje een fatsoenlijke vogel is. Maar ook bij de ransuilen komen 'onderwereld' figuren voor. Zo werd ik in de gelegenheid gesteld deze balts gedeeltelijk te kunnen waarnemen.

Een ransuil, ogenschijnlijk jagende, kwam aanvliegen, en ging aangekomen bij een vlierstruik plotseling vreemd doen, met de vleugels klapperen en vreemde buitelingen maken. Dit ging zo een 3 tot 4 minuten door; plotseling was het afgelopen en was van opwindning geen sprake meer. De gebruikelijke manier is, dat de ♀♀ en ♂♂ elkaar roepen.

Ze nestelen in oude nesten van houtduif, ekster, kraai, roek, Vlaamse gaai, reiger, torenvalk en eekhoorn.

Het eerste nest vond ik op 11 april 1964 met 6 eieren (Twiske), het tweede nest op 11 april met 1 ei, later door de ransuil verlaten. Het derde ransuilennest vond ik op 12 april in het Twiske in duindoornstruiken, met 2 eieren. Er waren nog 5 vrijgezellen aanwezig. Het vierde nest op 14 april met 1 ei (Twiske), het vijfde eveneens op 14 april met 1 paar uitgekomen jongen en 2 eieren (Twiske). Het zesde nest op 15 april met 6 eieren, het zevende op 20 mei met 4 eieren, op de grond in het Twiske. Later ontdekte ik nog een nest met al 4 flink uit de kluiten gewassen jongen. Het eerst ontdekte nest met 6 eieren was op 11 april ongeveer 17 dagen oud. Dit was gemakkelijk na te gaan want de eieren worden met een tussenruimte van 2 dagen gelegd en er was er één bij, dat veel minder vuil was dan de rest. Dit ei kon dus ongeveer niet ouder zijn dan 1 dag. Het tweede nest was op 11 april ongeveer 1½ dag oud, het derde op 12 april ongeveer 5 à 6 dagen en het vierde ongeveer 2 dagen. De ouderdom van het vijfde nest was iets moeilijker vast te stellen. Ik schatte het op 14 april ongeveer 4 weken en 1 dag oud. Het jong was ± 1 dag oud en de tijd, die verloopt tussen het leggen van het ei en het uitkomen, bedraagt 27-28 dagen, bovendien was 1 ei al aangepikt.

Het vrouwtje broedt alleen, bijna zonder ophouden de gehele dag door, 'zelfs wanneer ze een behoefte moet doen blijft ze bij het nest. Ze gaat dan op de rand van het nest zitten en laat 'wat ze kwijt wil' vallen. Ook tijdens het toilet-maken blijft ze op het nest. Ze krabt dan met haar klauwen om eventueel ongedierte te verjagen en strijkt daarna zorgvuldig haar veren glad.

Het mannetje zorgt er voor, dat het wijfje voldoende voedsel krijgt, en later ook de jongen.

Uit enkele reacties, die ik bij de uilen kon waarnemen, kan men de volgende twee dingen opmaken: 1e. Wanneer de waarnemer de uil van te voren zijn komst duidelijk maakt (lawaai maken) en vooral ook zorgend in het beeldveld van de uil te blijven, zodat deze geen moeite heeft met het volgen, is de kans redelijk groot dat het beestje blijft zitten. 2e. Sluipende of kruipende is het bijna onmogelijk het te benaderen. Dit vindt waarschijnlijk zijn oorzaak in het feit dat de uilen veel gevaar lopen vanaf de grond (marters en dergelijke). Dit is niet de enige faktor; bij punt 1 zou men nog kunnen opmerken, dat wanneer een uil moeite moet doen, zijn kop draaien en zoeken om eventueel gevaar op te sporen, hij liever vlucht.

Een broedende ransuil kan 's nachts soms vrij agressief zijn, zodra het weer licht wordt zakt haar enthousiasme plotseling weer in de poten.

Uit een gemaakt dagprotocol kan ik de volgende feiten noteren: Van 's morgens vroeg tot 12.00 is het broedende uiltje vrij actief; van 12.00 tot 16.30 is de slaaperiode, waarin totaal niets wordt ondernomen. Van 16.30 tot ? is het weer vrij actief. Het protocol had ik verdeeld in series van 15 minuten, een mieters leuk werk. Zo'n protocol had ik eveneens gemaakt van een grondbroeder. Het gedrag van de grondbroeder week sterk af van dat van de boombroeder. De grondbroeder was in het algemeen onrustiger en verliet vaak het nest. De oorzaak was waarschijnlijk dat zij zich onzeker, niet veilig en niet

voldoende gecamoufleerd achtte. Dit was, zoals later bleek, niet ongegrond. Het is leeggehaald en verlaten. Het mannetje was nooit in de nabijheid, waarschijnlijk zat hij ergens in een veraf gelegen boom.

Nog iets over de jongen. Het aantal dagen, dat verloopt tussen het leggen en uitkomen van elk ei, is bij de ransuil ongeveer 23. De uilskuikens komen met tussenruimten van 2 dagen achter elkaar uit het ei. Zo ontstaat dus de rare situatie, dat het broedsel komt te bestaan uit een al flink uit de kluiten gewassen jong, een iets jonger jong en een pasgeboren jong.

Deze laatste heeft weinig levenskansen en zal naar alle waarschijnlijkheid worden opgepeuzeld door zus of broer, dit heb ik al enkele malen meegemaakt.

Nadat de eieren uit zijn krijgt de ransuil het opmerkelijk drukker, zijn agressiviteit neemt eveneens toe. Het ouderlijk paar vlucht bijna altijd, en komt pas weer terug als de verstoorder vertrokken is. Naarmate de jongen groeien worden ze brutaler, vraatzuchtiger en agressiever. Ze hielden er een speciale manier op na hun ongenoe-gen en angst aan buitenstaanders te tonen, namelijk door het maken van blaas- en knapgeluiden. Het is een tamelijk snel ratelend geluid, dat de indruk wekt te worden veroorzaakt door het open en dicht slaan van de harde snavel, zoals ik ook in bijna alle boeken las. Een wetenschappelijk tijdschrift beweerde dat het niet zo was. Het knappen van de *Asio otus* wordt niet veroorzaakt door de snavel, men is zelfs van mening, dat de snavel hierbij helemaal niet wordt gebruikt. Hoe het geluid dan ontstaat weet men doodeenvoudig niet.

Het knappen heb ik ook vaak bij volwassen ransuilen gehoord. Bij het opvliegen en speciaal bij het landen en tijdens het overgeven van de prooi. Alleen het mannelijk exemplaar blies dan, en ik heb het meerdere malen gehoord als het mannetje op jacht was. Dit zijn overigens maar een paar geluiden uit het repertoire van de ransuil. Ook komen zuchtende en kermende geluiden voor, of de verzamelroep van de



jongen, als zij zich als zelfstandigen in leven houden (in juli).

Als de jongen 3 weken oud zijn beginnen ze de omgeving van het nest te onderzoeken. Ze hebben veel voedsel nodig, schreeuwen voortdurend en zetten hun zachtmoedige ouders steeds maar weer aan tot de muizenjacht.

Vaak gaat het broedende uiltje voor ze wegvlucht in de zgn. dreighouding zitten. Ze spreidt dan al haar veren en beide vleugels uit om te imponeren. De jongen doen dit ook als ze wat ouder worden. De jongen hebben de gewoonte om, wanneer het wijfje van het nest weg is, een soort pyramide te vormen.

Na ± 28 dagen kan een jonge ransuil vliegen, dat is ± 14 dagen na het verlaten van het nest. Juist in deze periode zijn ze kwetsbaar en sneuvelen er nogal wat. Een zelfstandig jong is te herkennen aan zijn duidelijke door een lichte ring omgeven oogsluier. Hij zal samen met andere jongen in de streek blijven rond zweven.

Voedsel

Het voedsel bestaat hoofdzakelijk uit kleine zoogdieren. Dank zij de rafelige randen van de slagpennen is de vlucht geruisloos. Omdat de ransuil zijn prooi in zijn geheel opneemt, krijgt hij haren, veren en beenderen naar binnen. Deze substanties kunnen niet door maagzuur worden aangetast. Via de bek ontdoen zij zich er weer van. De proppen (braakballen), die zij uitbraken, lijken veel op croquetjes, kwa vorm tenminste. Als men ze uitpluist vindt men vaak gave gebleekte schedelresten van prooidieren. Dit uitpluizen is een fijn werkje voor een koude winteravond.

Hier volgen enkele resultaten:

1 december 1962. Boerderij aan Oostzanerdijk. 5 braakballen.

2 huismuizen	22,2	%
4 bosmuizen	44,4	%
1 woelrat	11,1	%
1 veldmuis	11,1	%
1 pimpelmees	11,1	%



21 december 1962. Boomgaard Noorderweg, Wijde Wormer. 22 braakballen.

12 Noordse woelmuizen	70,6	%
1 veldmuis	5,9	%
2 huismuizen	11,75	%
1 kramsvogel + 1 vogel	11,75	%

9 februari 1963. Noorderweg. 41 uileballen in de roestperiode.

3 huismussen		
1 mees	22,75	%
2 vogelmagen (apart)		
7 poten		
30 Noordse woelmuizen	68,25	%
3 veldmuizen	6,82	%
1 woelrat	2,28	%

3 maart 1964. Twiske. Totaal prooidieren 123.

29 Noordse woelmuizen	72,3	%
19 bosmuizen	15,5	%
10 bosspitsmuizen	8,2	%
2 ratten	1,6	%
2 vogels	1,6	%
1 dwergmuis	0,8	%

4 januari 1964. Totaal aantal prooidieren 201.

149 Noordse woelmuizen	74,2	%
10 bosspitsmuizen	4,9	%
5 veldmuizen	2,5	%
3 bosmuizen	1,5	%
18 ratten	9,0	%
10 vogels	4,9	%
6 dwergmuizen	3,0	%

'Roestende' ransuilen

Over de trek van de ransuil zijn nog geen voldoende gegevens beschikbaar om zich een duidelijk beeld van de trekrichting voor te stellen. Het staat wel vast, dat het grootste deel van ons inheemse ransuilenbestand standvogels zijn. Deze standvogels verenigen zich tot kleine en grote groepen en worden aangevuld met vogels uit het noord oosten en het oosten. Ze zoeken een muizenrijk gebied, waar ze, als ze niet gestoord worden, in het gunstigste geval de gehele verdere winter verblijven.





In de Zaanstreek zijn ook verschillende van deze roestplaatsen: het In 't Veldpark, het kerkhof, het bos van het natuurbad Wijde Wormer, langs de Noorder- en Zuiderweg te Wijde Wormer, op verschillende plaatsen in de Beemster en als grootste roestplaats het zoveel omstreken Twiske. U ziet, dat het begrip Zaanstreek in dit geval nogal ruim moet worden gezien.

Hier nog enkele feiten:

11-11-1962	Zuiderweg Wijde Wormer	1 ex.
25-11-1962	Zuiderweg Wijde Wormer	4 ex.
3-12-1962	Zuiderweg Wijde Wormer	6 ex.
14- 3-1963	Zuiderweg Wijde Wormer	2 ex.
8-12-1962	Z.O.-Beemster-perenboomgaard	8 ex.
27- 1-1963	niets	
15-12-1962	Noorderweg Wijde Wormer-wilg	3 ex.
22- 2-1963	Artillerie inrichting Zaandam-meidoorn	4 ex.
24-11-1963	Twiske-vlier	25 ex.
10- 1-1963	Westzijderveld-vlier	10 ex.
1- 3-1963	Kerkhof Zaandam-hulst	1 ex.
10-11-1963	In 't Veldpark Zaandam-berk	4 ex.
30-11-1963	Oostzanerdijk-hulst	3 ex.
4-12-1963	Wormerbad-berk	3 ex.
4- 1-1964	Twiske-vlier	10 ex.
5- 1-1964	Beemster-hulst	6 ex.
16- 2-1964	Twiske-vlier	20 ex.
23- 2-1965	In 't Veldpark-berk	1 ex.

Uit deze gegevens zou men kunnen opmaken dat 1963 een goed uilenjaar is geweest en 1964 minder goed. Dit is waarschijnlijk de nawerking van de strenge winter geweest. Zo'n roestplaats is een prachtige plek om braakballen te zoeken en het geeft bovendien de mogelijkheid het beestje te bestuderen doordat de bomen vrijwel kaal zijn. Leuk is om na te gaan hoe laat de uil gaat jagen. Hier een voorbeeld:

Het was 10 maart 1964 mistig en de zon ging onder om 18.37 uur.

1e uil: 7 minuten over 7

2e uil: 10 minuten over 7.

Het is verbazend om te zien hoe ons uiltje 's nachts de weg wist te vinden door het bos. Door een speciaal ingericht oor kan hij van elk geluid de herkomst bepalen.

Zijn ogen zijn sterk ontwikkeld voor de nachtelijke jacht. Ze zijn voorzien van een enorm aantal zeer lichtgevoelige celletjes.

Er zou nog veel meer te vertellen zijn, maar de ruimte is beperkt.

(Foto's en linoleumsnede van de schrijver)